Цана асобнага № 40 кап.

ВОЛЬНАЯ БЕЛАРУСЬ

ТЫДНЁВІК палітычны і літэратурны

Ніхай жыве незалежная Беларусь!

УМОВЫ ПАДПІСКІ:

На год	12 р. —
На поўгода	7 р. —
На 1 месяц	1 р. 50 к.

Перамена адрэсу 50 к.

Адрэс рэдакцыі і адміністрацыі: г. Менск, Захараўская, 18.

ГОД ВЫДАННЯ II.

№ 31. 15-го верасьня 1918 г. № 31.

Народ.

Ці-ж хутка люд наш брацкі будзе
Народам моцным, вольным, слаўным,
Такім, каб усе прызналі людзі
Яго іным народам раўным?
На што пытацца? Сам сабой
Крыніца ён вады жывой;
І моцы шмат у той вадзе,
І тая моц ні прападзе.
Народ—ні мы, ні чалавек,—
Яму ніштр ні год, ні век,
Ні бой на сьмерць, ні гнеў, ні зьдзек;
Народ—ні слабы чалавек.
Народ—крыніца. Шмат ламья
Кідала ворагаў сямья
У крыніцу тую,—цёк спыніць,
Каб жыцце сьмерцію замяніць.
І усё дарма: з варожых пут
Народ ўстае, як нейкі цуд.
Нам трэба толькі лом адкінуць.
— Барыся-ж той, хто ў працы жваў!
У народнай памяці ні згінуць
Іменні тых, хто працаваў.

1 ix—1918 г. А. Гарун.

Нашы месты.

(*Гістарычныя нарысы паводлуг кнігі Семенава „Живописная Россія“*).

(Глядзі № 30).

Вільня.

Краю мой ты Літоускі,—сьвятая зямліца,—
Укрыты жоўтым пясочкам і дробнай травіцай!
Ніпрыглядна для вока даіч твайго заціша.
Тут інакш, як аб Гэльвэтах і Аўзонах піша,
Дзе нівы, маўляў, рай той, або сьвету дзіво;
Дзе лес ты напаткаеш з міртаў і алівау.
Дзе горы за Панары шмат разоў вышэйшы,
Дзе абраз за абразам што раз, то цудней шы;
Рэчкі дзе у каскадах так пекна гуляюць,
Што з іх майстры—валохі малюнкі зьнімаюць,—
На літоускіх кірмашах купляюць іх людзі…
Ты ні дойдзеш тэй славы, Літва, ні здабудзеш!
Маеш хмурны ты выгляд, а нeбо без лоску;
Твой малюнак ні зьдзівіць багаццяу валоскіх;
Ні творань вадаспадау воды твае сіні,
На узгорках тут яловец, у лесі сасніна;
Хаты скрозь стауляюць з дрэвау нічэсаных,
Мох квіце зялены на стрэхах саломяных,
А у хатах дзіцавы люд просты вякуе,—
Глянуць- ні паверыш, што да трох падрахуе.
Але у тваю істнасьць як зірнуць глыбока,—
Варта болей, Літва, ты, чым здаецца воку:
Дзіво з дзівау сьвету, улюбенец акеянау,
Зроблен с тваіх соснау горды флот Брытанау;
За тым, што твой сярмяжнік капаецца у глебі,
Клопат ні трывожыць Эуропу аб хлебі;
Шляхціц ні зьлякауся, што жыу тваім жытам,
Ані туркау пад Венай, ані скал пад Мадрытам.

Сыракомля.

Вільня — сталіца даўнейшага Вялікага Князьства Беларуска-Літоўскага. Калі Менск — сэрцо Беларусі, то Вільня яе галава. Вільня была і павінна быць сталіцаю Беларускага Гаспадарства.

Вільня належыць да самых даўнейшых славянскіх сялібаў. Мы пішам В і л ь н я, ані В і л ь н а ці В і л ь н о дзеля таго, што так заве гэты горац наш народ і гэтак завецца ён у даўнейшых беларускіх гістарычных дакумэнтах.

Вучоныя кажуць, што першымі будаўнікамі гэтаго горада былі славяны, з племя Валоты (Вількі, Люцікі), аб каторых у II-м веку ад Р. Х. упамінае Птоламей, як аб пасяленцах берагоў Балтыцкаго мора. Племя гэтае пасунулося потым на поўнач і заняло абшары цяперашняе Віленшчыны, дзе жылі і літоўцы. Але мабыць славяны адразу занялі пануючае становішчо, бо, напрыклад, Васкросенская летапісь кажа, што каля 1128 г., калі Мсьціслаў Вялікі напаў на землі Крывічоў, дык ваколічныя жыхары места Вільні выбралі сабе за князя Расьціслава Рогвалодавіча, — славяніна з роду князёў Полацкіх.

Вільня стала сталіцаю Вялікаго Князства Беларуска-Літоўскаго пры вялікім князю Гедыміну. (1316—1341). Спачатку Гедымін пабудаваў сваю сталіцу у Троках. Трокі маглі быць у той час важным стратэгічным пунктам, з замкамі на возяры Гальва, але ні мелі тых выгод, якія, на думку князя, патрэбны былі для вялікакняжацкай сталіцы. Гедымін зьвярнуў увагу на Вільню, як на цэнтральны пункт, гдзе сама мяйсцовасьць суліла многа розных выгод для пабудавання сталіцы. Вільня, мабыць, ужо ў той час была многалюдным местам, гдзе шмат вякоў існавало ужо крэпка умацованае замчышчо. Гэтае дагістарычнае замчышчо мело падзямельны зёх, захованы да нашаго часу; на ём была зроблена бакшта, ад каторае і сама гэтая мяйсцовасьць празвалася б а к ш т а ю. Усё гэта разам прымусіло Гедыміна выбраць сабе за сталіцу места Вільню.

Народная легэнда інакш тлумачыць пабудаванне у Вільні вялікакняжацкай сталіцы. Вось як аб гэтым апаведае летапісь у спіску Быхауца:

„Некатараго часу паехаў князь вялі- Гідымін са стольца сваего Кернава у ловы за пяць міль за раку Веллю і найдзе гору у пушчы красну, дубровамі і раўнінамі аблеглую. І спадабалося яму вельмі, і он там пасяліўся і залажы горад і назаве імя яму Трокі, дзе былі Старыя Трокі. І с Кернава перанёс столец свой да Трок. Па малых часех паехаў посьля таго князь вялікі Гідымін у ловы ад Трок чатыры мілі і найдве гору красну над ракою Вільнею, на каторай знайдзе зьвера вялікаго тура і убіець яго на той гары, гдзе і ныні завуць Турья Гара. І вельмі было позна да Трок ехаці, і станець на луцэ на Швінтарозе, гдзе першых вялікіх князёў зжыгалі, і абначава. І сьпячы яму там, відзі сон, што на гары, каторую звалі Крывая, а цяпер Лысая,—стаіць воўк жалезны вялік, а у нем равець калі-бы сто ваўкоў выло. І ачуціўся ад сна сваего і мовіць варажбіту сваему, іменем Лездэйку, каторы быў знайдзен у арлове гнязьдзе; і быў той Лездэйка ў князя Гідыміна варажбітом і найвысшым попам паганскім. Відзіх дзей сон дзіўны, і спаведаў яму усё, што ся яму у васьне відзело. І тот Лездэйка мовіць гаспадару: „Княжа вялікі! Воўк жалезны знаменуець горад сталечны тут будзець; а што у нём унутры равець, то слава яго будзець слынуці на увесь сьвет“. І князь вялікі Гідымін на заўтрые-ж, ні ад'ежджаючы, паслаў па людзі і залажыў горад адзін на Швінтарозе — ніжні, а другі — на Крывой Гарэ, каторую ныні завуць Лысаю. І нарачэ імя тым гарадом Вільня. І збудаваўшы горады, перанёс столец свой с Трокаў на Вільню і учыніў першым ваяводаю у Вільні гэтмана сваего Гаштольта… І княжыў князь вялікі Гідымін многа лет на князстве Літоўскам, Рускам і Жамаіцкам і быў князь справядлівы і многа валькі мевау а заўжды зысківаў, і панаваў фартунліве аж да вялікае старасьці свае“.

Гэтая легэнда можа быць зусім справядлівая. Тлумачэнне сноў, асабліва духаўнымі вышэйшымі асобамі, як і іншыя падобныя прароцтвы, моцна уплывалі на уяўленне народа: народ бачыў у іх волю

багоў. Дык ні дзіва, што Гедымін раней умовіўся са сваім варажбітом, як ён павінен вытлумачыць народу яго жаданне перанесьці сталіцу да Вільні. Такім чынам, пачатак будучай сталіцы у вачах народа быў як-бы асьвячоны волею багоў, абвясьціўшых праз варажбіта аб яе будучай велічы і славе.

Новая сталіца пачала шпарка расьці і пашырацца. Будаваліся новыя гмахі і княжацкія палацы. На работу зганялі да тысячы народу, а праца мусі была натта цяжкая, калі аж да нашага часу захавалася прыказка, як праклёнцы: „Каб табе хадзіць у Вільню горы капаць!"

У хуткім часе пабудован быў замак на тэй самай гары, на каторай Гедымін забіў тура. Руіны сьцен гэтаго замка і яго шэсьцікантовая бакшта захаваліся і да гэтаго часу. Каля літоўскае капліцы Перкунаса пабудован быў дзераўляны дом, у каторым стаў жыць Гедымін с сямьёю. Мы ведаем, што 2-га кастрычніка 1323-го года ён ужо жыў у Вільні, бо ў гэты дзень тут быў падпісаны ім трактат с магістрам Мечаносцаў і архібіскупам рыжскім.

Зразумело, што двор Гедыміна абкружылі князі і баяры з зямель беларускіх, або рускіх, як тагды называў сябе беларускі народ. Насяленне павялічывалось с кожным годам, а разам с тым і лік будынкаў пабольшваўся. Гедымін, турбуючыся аб пашырэнні гандлю, заклікаў да Вільні шмат немцаў з Ганзэйскіх гарадоў, забязпечыўшы ім сваботу вызнання і надараваўшы тых прывілеяў, якімі яны карысталіся у сябе на бацькаўшчыне. Места ужо пры Гедыміну раздзялілося на тры часьці, каторыя потым адтрымалі найменне п а л а в і ц. Вялікая вуліца да Вострае Врамы і далей, а так сама Заречная часьць і потым мяйсцовасьць пад найменнем Папоўшчыны, складалі р у с к у ю (беларускую) п а л а в і ц у. Цяперашняя Замковая вуліца і прылеглыя к ёй мяйсцовасьці складалі л і т о ў с к у ю п а л а в і ц у. Немцы і жыды пасяліліся у тэй часьці места, каторая і да нашых дзён захавала найменне Нямецкай і жыдоўскіх вуліц.

Няма двух гадак аб тым, што калі ні перад Гедымінам, то у кожным выпадку, пры яго панаванні у Вільні былі ужо храмы як усходняго, так заходняго вызнання (звычаю). Думаюць, што першым праваслаўным храмам была цэркаў сьв. Мікалая (перанясенне мошчаў) і цяпер існуючая. Гэтая вестка ні мае пэўных гістарычных актаў; яна паўстала с прыватных дагадак і даўнейшых паданняў, маючых пэўнае значэнне дзеля таго, што, як вядома, славянскія народы найбольш шанавалі і пакланяліся іменням сьв. Мікалаю. Сьв. Ілля і сьв. Мікалай у разуменні простаго народа заступілі посьля прыняцця хрысьціянства мейсцо Перуна і Стрыбога, а там, гдзе верылі у Сьвятавіта, яму прызначалі намесьнікам сьв. Віта. Але ні трэба забывацца, што у Вільні была і другая вельмі старая цэркаў сьв. Мікалая (усьпення), каторая паводлуг падання лічылася старэйшаю.

Адначасьне с праваслаўнаю цэркаўю, прыехаўшыя з Ганзэйскіх гарадоў немцы-каталікі пабудавалі касьцёл і так сама у імя сьв. Мікалая, на тым мейсцы, гдзе да апошняго часу стаяў касьцёл сьв. Мікалая у готыцкім стылю. Ужо пры Гедыміну манахі-францішканцы былі у Літве і Вільні. Дзякуючы іх парадзе, Гедымін пісаў да папы, выяўляючы згоду прыняць каталіцтво. Потым прыезджалі пасланцы ад папы, але Гедымін адмовіўся выпаўніць сваю абяцанку.

Пры вялікім князю Ольгерду Вільня, як сьведчаць ордэнскія летапісцы, была ужо ні толькі вялікім, прыгожа забудованым горадам, але й вялікім гандлёва-прамысловым мейсцам. Асобная прывілея аслабаняла віленскіх купцоў ад мытных збораў у цэлым гаспадарстві. Вільня зрабілася цэнтральным складачным пунктам тавараў, што прывозіліся сюды с поўдня і ўсхода; адгэтуль яны развозіліся ні толькі па ўсяму краю, але й дастаўляліся ў Рыгу і іншыя Ганзэйскія гарады. Бурштын граў важную ролю у гандлёвых зносінах. Яго звозілі з Жмудзі, з берагоў Балтыкі, складалі у віленскіх складах і потым адгэтуль пашыралі па розным краём.

Спачатку Нёман, а каля 1380 г. і Вілія былі рэчкамі, па каторых ужо хадзілі віціны. Віленскае і чужаземнае купецтво па Віліі сплаўляло свае тавары у 1444, 1494, 1535 і пазьнейшых годах. У 1589 г. Вілія была ачышчана коштам віленскіх купцоў. Потым ачыстка была зноў зроблена заходамі і коштам гаспадарства. (скарбам).

„З розных сказанняў сучасных летапісцаў", піша А. Кіркор у сваім нарысу аб Вільні: „можна хоць прыблізна нарысаць малюнак беларуска літоўскай сталіцы, якою яна была у другой палові XIV-го веку. На гары харашэўся магутны, крэпка умацованы замак с трымя бакштамі, абкружаны валам. Паўз ніз гэтае гары цягнуўся ніжні замак, пад назваю К р ы в ы Г р а д. Далей, паміж Віллею і Вілейкаю, нідалёка ад Замковай гары, стаяліаграмадныя палацы літоўскаго вяльможы Монівіда. К храму прылягалі пакоі першасьвяшчэнніка, жрэцоў і вайдэлотаў. Пакоі першасьвяшчэнніка стаялі каля круглай бакшты з вакенцам, праз каторае ён абвяшчаў народу волю багоў. Пакоі яго складалі вялікія палацы с чатырмя бакштамі. Будынак гэты вядомы быў у прамінулым веку пад назваю дому вікарыяў. Ён быў зьнесен пад новую будоўлю посьля 1831-го году. Вялікакняжацкі палац, або ніжні замак, складаўся з некалькіх будынкаў, з асобнымі камора́мі, сьвірнамі і стайнямі. Будынкі гэтыя былі амаль ні усе дзераўляныя, але іх абкружала высокая каменная сьцяна з бакштамі. Апрач таго, увесь Крывы Град, у склад каторага уваходзіла і даліна Швінтарога с храмамі і ровнымі будоўлямі, абкружан быў высокім частаколам і ахіляўся рэчкаю Вілейкаю і асобным рыштункам для вады, зробленым яшчэ Гедымінам, злучаўшым рэчку Віллю з Вілейкаю.

С Крывога Граду праведзены былі розныя дарогі. Адна дарога выходзіла з заходніх варот цераз два масты на Вілейку і Вінгры, потым цераз паром на Віліі ды ішла у даўнейшую сталіцу Кернаў, а так сама на Вількамірскі замак. Гэтая-ж дарога, наліва ад парому, вяла у сьвяшчэнны гай (цяпер Лукішкі, пізалежна ад Г а ю), дзе стаялі векавыя дубы і іншыя дрэвы, пасьвячоныя розным багом. З замковых варот адна дарога вяла да замястоваго вялікакняжацкаго замку Меднікі, а так сама у Ліду і Горадзен, другая-ж направа, у Трокі".

У Вільні, апрач глаўнага храма Перкунаса, былі у той час паганскія капліцы на Антокалі, гдзе цяпер касьцёл сьв. Пётры і гдзе потым, як апаведае паданне, с капліцы пабудованы былі палацы Сапегаў. Былі яшчэ капліцы у сярэдзіне места, гдзе цяпер касьцёл сьв. Яна і цэркаў сьв. Параскевы (Пятніцкая).

Цэркаў сьв. Мікалая магла, папэўна, істнаваць ужо пры Гедыміну, так сама як і касьцёл сьв. Мікалая немцаў-каталікоў. У часы панавання Ольгерда, першая яго малжонка, Марыя Яраслаўна, княжна Вітэбская, пабудавала цэркаў сьв. Параскевы, або Пятніцкую. Другая-ж яго жонка, Вульяна Александраўна, княжна Цьверская, залажыла цэркві Божае Маціры і сьв. Тройцы. Васкросенская летапісь будаўніком цэркві Богародзіцы лічыць вял. кн. Ольгерда. Мабыць пры Ольгерду, ці трохі пазьней, пабудован быў манастыр праваслаўны ў Вільні. Прынамсі, апісуючы напад рыцараў на Вільню у 1390 г., летапісы упамінаюць пра віленскіх праваслаўных манахаў.

Каталіцкія манахі францішканцы і дамініканцы, хоць і былі у Вільні пры Гедыміну, але сваіх манастыроў ні мелі. Толькі пры Ольгерду баярын Гаштольд, аб каторым упаміналося вышэй, вызнаваўшы рымска-каталіцкую веру, выпісаў у Вільню чатырнанцаць манахоў францішканскаго ордэну і пабудаваў для іх манастыр с касьцёлам у сваіх палацах. У 1363 г., падчас гуфту (паходу) Ольгерда з Гаштольдам на Маскву, літоўскія паганы напалі на францішканцаў і пазабівалі іх. Вось як апавядаюць аб гэтым нашыя летапісы:

„І у той час, калі быў князь вялікі Ольгерд на Маскве, а пры ём быў вяявода яго Петр Гаштольд, і сабраўшыся мешчане віленскія пагане і прышлі моц'ю вялікаю у кляштар, ні хоцячы хрысьціянства закону рымскаго меці, і кляштар сажглі і мніхаў сем сьцялі, а другія сем мніхаў, развязаўшы на крыж, і пусьці па Веллі ўніз, мовячы: „З заходу есьце слонца прышлі і на заход зась пойдзеце, што есьце казілі (зьневажалі. Рэд.) багоў нашых. А гдзе іх пасьцінано, на том мейсцы і цяпер Божая мука стаіць у саду біскупа. І прыедзець князь вялікі Ольгерд да Вільні, тагды Гаштольд біў чалом вялікаму князю Ольгерду, абы тых паган за такавое іх акрутэньство скараці вялеу, што нявінных законнікоў так акрутне і няміласьціве пakазілі. І князь вялікі Ольгерд сам жалаваў таго вельмі іж так акрутне тых мніхаў хрысьціян пакaзілі; і вельмі яму было гнеўна, што ся так над хрысьціяны стало такое акрутэньство. І выдасьць вільненьцаў на сьмерць пяці сот галавамі за то, абы іх скарано тым-жа, што-бы ужо чэраз то ні меў жадзен проціў хрысьціянства нікаторе прыкрасьці чыніці. І тыя суць караны размаітымі мукамі.

І патом Петр Гаштольд прывёў іншых мніхаў францішкан. І ні сьмеў ужо на том месцы кляштара ім будаваці, гдзе першых пакажано; і учыніў ім кляштар на том месцы, гдзе быў сабе дом збудаваў, на пяскох пад Вінкрам *), гдзе цяпер кляштар Маткі Бозскае стаіць. І ад тых часоў стаў першы кляштар хрысьціянскі рымскаго закону ў Вільні мніша Маткі Бозскае."

*) Крывіца у Вільні.

Францішканскія летапісы запэўняюць, што сем манахаў паганцы прывязалі да крыжоў і скінулі з гары у рэчку, у памяць чаго на гэтай гары пастаянна ставілі тры крыжы і самая гара да гэтаго часу захавала назву Трохкрыжовай. Але гэтая вестка ні мае пад сабою пэўнасьці. Трохкрыжовая гара стаіць каля Замковай гары, гдзе, хоць і ў нібытнасьць вялікаго князя, напэўна быў гарнізон, і ні магчыма дапусьціць, каб на зазначанай гары паганцы маглі учыніць такую страшную кару. А што тычыцца крыжоў, то, на думку проф. Даніловіча, яны пастаўлены у памяць надараваньня месту магдэбургскіх прывілеяў, на што маюцца прыклады у іншых гарадох, гдзе дзеля ушанаваньня гэтакіх выпадкаў так сама ставілі крыжы. Як ведама, Гаштольд потым ізноў выпісаў манахаў францішкан і пабудаваў для іх новы манастыр. Францішканскія летапісы кажуць, што новыя манахі былі так сама загвалчаны, але справядлівасьць гэтаго выпадку падлягае вантпенню.

За часоў панаваньня Ольгерда здарыўся выпадак, катораго гістарычная крытыка да гэтаго часу ні можэ вытлумачыць с патрэбнаю яснасьцю. Гэты выпадак тычыцца пакутнае сьмерці вядомых у гісторыі сьвятых — Антонія, Іоанна і Евстафія, або Куклея, Міклея і Няжылы.

З гісторыі ведама, што Ольгерд быў прыхільнікам і абаронцам хрысьціян. Летапісы нам кажуць, што ён сам быў будаўніком праваслаўнае цэркві у Вільні; што ім былі пабудованы дзьве цэркві у Вітэбску — Благавешчынская і сьв. Духаўская; што малжонкі яго без перашкодаў будавалі праваслаўныя храмы, а католік Гаштольд пабудаваў манастыр і касьцёл для францішкан.

Тым часам, летапісы нам кажуць, што у 1342 г., па вымогам паганскіх жрэцоў, Ольгерд загадаў пакараць сьмерцю двух сваіх служак, літвіноў — Куклея і Міклея, а у 1347 г. трэцяго, на імя Няжыла,—за тое што яны прынялі веру грэцкаго вызнаньня. Праваслаўная цэркоў далучыла іх к ліку сьвятых (14-го сакавіка), пад іменнямі Антонія, Іоанна і Евстафія, віленскіх мучанікаў. „Варункі", піша Адам Кіркор: „прымусіўшыя Ольгерда паслухаць паганскіх жрэцоў, ужо страціўшыя сваю сілу у той час, калі прастол Ольгерда быў абкружан гэтулькімі хрысьціянамі, застаюцца цёмнымі, нівразьясьнёнымі. Затым, паўстае новае, так сама ні зусім разьясьнёнае, пытанне: дзе яны былі пахаваны". Летапісь кажа, што у 1347 г. замучан быў па загаду Ольгерда Круглец (Няжыла?) адтрымаўшы пры хрысьцінах імя Евстафій, за веру хрысьціянскую і пахаван у цэркві сьв. Міколы у Вільні ў труне разам са сваімі сваякамі Антоніем і Іоаннам, прыняўшымі пакуту за праваслаўную веру. Але тут паўстае новае пытанне, у якой цэркві сьв. Мікалая? Нам ведама, што іх у той час было дзьве: Усьпеньня і Перанясеньня Мошчаў, і абедзьве лічацца старасьвецкімі. Такія глыбокія бадачы віленскае мінуўшчыны, як проф. М. Гамаліцкі, Т. Нарбут і А. Марцінкоўскі, думаюць, што мучанікі былі пахаваны у цэркві сьв. Мікалая усьпеньня. Тым часам гэтая цэркаў пабудована другою жонкаю Ольгерда, Вульянаю. Ольгерд ажаніўся з ёю у 1349 г., стала быць, цэркаў пабудована пазьней. Якім-жа чынам маглі быць пахаваны там мучанікі у 1342 і 1347 г.? Летапісь-жа ясна гаворыць, што мучанікі былі п а л о ж а н ы у сьв. М і к і л ы, г. з. што цэркаў у той час ужо істнавала. І далей,—с 1347 па 1826 год ніякіх пэўных вестак аб мошчах сьв. мучанікаў ні маецца. Яны былі знайдзены у 1826 г. у сьв. Духаўскай манастырскай цэркві тагочасным архімандрытам і выстаўлены ім урочыста у самым храмі. Манахі цэлы дзень адпраўлялі малебны. Гэта ні спадабалося тагочаснаму віленскаму генэрал-губэрнатару А. М. Рымскаму-Карсакаву, каторы загадаў схаваць іх у склеп, што і было зроблено. Тагды-ж распытывалі у архімандрыта: як ён пазнае, што гэта мошчы сьв. мучанікаў? Ен адказаў, што пабоі і раны на мошчах згодныя с апісаннем у летапісах...

Але вернемся да нарысу аб Вільні. Росквіту места перашкаджалі пастаянныя напады немцаў. У 1377 і 1365 г. яны аблажылі Вільню і, хоць ні здолалі узяць замка, але спалілі і сталачылі значную часьць горада.

У тым-жа 1377 г. памёр храбры і слаўны Ольгерд. Летапісцы запэўняюць, што ён перад сьмерцю прыняў праваслаўную веру. Тым часам гэта ні так. Мы думаем, што ён і нарадзіўся хрысьціянінам і толькі на моцы палітычных варункаў прымушан быў прытварацца і граць ролю паганіна. Калі-б ён дапраўды быў паганінам і толькі перад сьмерцю адрокся ад паганства, тагды яго сыну і насьледніку, Ягайлу (Якубу) ні было-б жадная патрэбы так сама граць ролю паганіна, хоць усім было вядома, што дзеці Ольгерда радзіліся хрысьціянамі. Ні толькі Ольгерд, але нават і Гедымін у беларускіх землях былі у вачох народа хрысьціянамі і напэўна выпаўнялі хрысьціянскія звычаі, а на Літве прыкідваліся паганцамі, разумеецца, пры урочыстых здарэннях і пры вялікім натоўпу народа. Такім чынам, нават і посьля сьмерці Ольгерда пахаванне адбылося падвойнае: у цэркві Прачыстае пахована было цело а ў даліні Швінтарога гарэў касьцёр, на ём гарэло васімнанцаць любівых коняў Ольгерда, яго зброя, адзежа і любівыя рэчы. Народ, мабыць, думаў, што і само цело вялікаго князя паліцца. Гэтак думалі нават сьведкі гэтаго звычаю с пасярод рыцараў, што былі тагды у Вільні.

(Працяг будзе).

Я. Л-к.

КАРОТКІ ФЭЛЬЕТОН.

Дзьве Волі.

Як Добрая Воля ляцела над зямлею, шукаючы на ей сабе мейсца, то прыпынілася яна над беднай старонкай.

Цяжка жылося у той старонцы людцам. Быу вельмі нягодны цар. Дзеля свaей пыхі і багацця прымушау ен людзей цяжка працаваць, душыцца у цемнаце і у чарнаце. Ні было у яго ніякаго парадку. Дужэйшыя зьдзекаваліся са слабейшых, душылі іх, як якое зьвярье, а самі цешыліся, гледзючы, як плачуць гаротнікі. Стагналі і плакалі бедныя і ні ведалі, што зрабіць, як лепей жыць.

А цар чужаніца веу страшнае войско, каб да рэшты скончыць жыцце беднай старонкі і запалоніць яе. Чакалі людзі новае бяды і прасілі Бога, каб Ен хоць памякчыу сэрцо страшнаго цара, каб хаця ні зьдзекавауся ен з людзей.

Шкода стало Добрай Волі нішчасных людзей, і апусьцілася яна над убогімі хатамі.

І пашлі разумнейшыя навучаць дурнейшых, як на сьвеці жыць шчасьліва, адзін другому ні замінаць, ад ліхіх ворагау абараняцца. Сталі людзі адны з другімі радзіцца, розуму набірацца; пачалі хаурус рабіць, разам працаваць, сілы сабе дабываць. І лягчэй у іх работа пашла і сьвятлей іх жыцце стало...

Залезшы у самую землю, пад падрубы хат, у шчыліны, гдзе якія былі, у адзежу людзей, у самае іх нутро,—спрадвеку сядзела тут Злая Воля. Яна гэта і падбівала дужэйшых крыўдзіць слабых, пускала злосьць і ненавісьць паміж людзей і зводзіла іх сварыцца і біцца аднаго з другім. Спакойна сядзелося ей тут. Ні с кім ні змагалася, нікога ні баялася, усякаго за нос вадзіла. Была спрадвечным тубыльцам.

Вось калі здаровы ветрык падзьмуу па зямлі і асьвяжыу паветро, раптам заварушылася яна, пачуушы сьмяртэльны пах, і пачала курчыцца, чхаць і моцна сапці. Гэты нягодны дух ад яе зноу стау паганіць паветро, муціць душы людзей.

С таго мамэнту пашлі шкоднікі людзкія пускаць здраду у людзі, карыстаючы іх цемнатой.

Казалі добрыя вучыцяле:

— „Братке даражэнькія! Усе мы сынэ адной старонкі, усе мы разам гаравалі, адно нішчасьце мелі. Цяпер-жа нам трэба усім згуртавацца і разам дабываць новае жыцце, трымаючы пара-радак і спакой. Забывайце старыя зводы,—сваркамі дзела ні паправіш. Трэба любіць брата свайго.

Адказвалі здраднікі:

— „Ні слухайце, братке, гэтаго звадыяша. Ен с тых людзей, хто ізноу хоча зьдзекавацца з вас. Яны душылі нас цэлыя соткі гадоу, а ціпер хочуць вырабіцца сухімі?! Кара цяжкая за зьдзек павінна быць ім! Німа літасьці ім! Бій, лупі! дабро забірай, бо яно нашым потам і кроую дабыто".

Радасна заварушылася Злая Воля у нутры людзей, і паслухалі яны шкодніка свайго. Паднялі вайну у сябе дома. Пачалі спаганяць злосьць на багатых, грабіць іх. Далей-болей: пачалі сварыцца і біцца самі с сабою, бо і бедным жылося нiроуна.

Заміж скінутаго цара, зьявілася цэлая куча другіх. Усе яны свае парадкі заводзілі, сваю веру мелі, а ні цярпелі другіх і затыкалі ім рот, калі сіла была на іх боку.

Лятае над зямлею Добрая Воля і нічога ні можа папрaвіць. Чуюць яе людзі, але ні бачуць і ні ведаюць, што гэта за яна.

А Злая зводніца сядзіць на сваем мейсцы, падбухторвае людзей сварыцца і біцца, ды цешыцца ад радасьці, што у людзей чубы трашчаць.

Справілі людзі такі гармідар, што аж

спалохалася спагадніца іх і падлядела у гору.

Зарагатала Злая зводніца і плюнула у самыя вочы Добрай Волі.

20/VII—1918. **А. Галіна.**

Край няволі.

Часам ноч бывае — воч ні закрываю,
Ні прыходзіць сон;
Бачу край далёкі,—сумны, адзінокі
Мне здаецца ён.

Бачу горы—скалы, ад людзей завалы,
Што душу гнялі;
Бачу тыя воды, па якім праз годы
Мае сны плылі.

Чуецца тайга мне, як на дзікім камню
Ад вякоў гудзе.
Песьні больш тужлівай, скаргі больш (праўдзівай
Я ні чуў нідзе.

Дзён там шмат пражыто, цьма надзей (разьбіта
У безконцы зім.
Сколькі лятуценняў, думак і натхненняў
Пахавано ў ім!

Помню край далёкі... Сумны, адзінокі...
Ні магу забыць!
Дораг сумны гэны край, дзе горы-сьцены,
Край, дзе шчасьце—сьніць.

Алесь Гарун.

Вінцук Марцінкевіч.
Наум Прыгаворка.

Пінская шляхта.

Фарс-водэвіль у 1 дзеі.

(Глядзі № 30).

ЗЬЯВА IX-ая.

Тыя самыя і **Ціхон Пратасавіцкі**, яго жонка, **Цюхай-Ліпскі**, яго сын **Грышка**, **Цімох Альпенскі**, **Базыль Статкевіч** і інш. шляхта.

Ціхон. Жонка, а, жонка! Будзе бяда! Паглядзі, як у найясьнейшай кароны вус адзін у ніз, а другі у гору задраўся? Ідзі ты наперад ды пакланіся яму, хрэн яму у вочы.

Куліна. Што ты мяне пасылаеш! Ты сам наварыў піва, сам і папівай здароў,—я баюся.

Ціхон. Ты—кабета, хрэн табе у вочы,— ён-жа цябе ні зьесьць! Азьмі гэтыя грошы,—тут іх пяць дзесятак,—пакланіся у ногі ды палажы на стол; ён-жа юрыста, ні адчураецца грошай,—тагды і дзело пойдзе, як па салу.

Куліна. Ну, што рабіць,—папытаю. (яна боязна падыходзіць, кладзе грошы на стол, посьля кланяецца станавому нізка). Найясьнейшая карона...

Кручкоў. Тише! (Куліна са страху адыходзіцца ад стала ды хаваецца за мужа; Кручкоў, трымаючы паперу, устае ды, ні пазіраючы на шляхту, гаворыць): По указу Пинскаго земскаго суда отъ 23-го мая сего года за № 2312 прибылъ я въ околицу для разслѣдованія уголовнаго дѣла о побояхъ, панесенныхъ Тихономъ Протосавитскимъ Ивану Тюхаю-Липскому... Ліпскі, маеш сьведкаў?

Ліпскі. Маю, найясьнейшая карона.

Кручкоў. Пусть выступятъ впередъ! (Трое шляхтаў выходзяць наперад). Пратасавіцкі, за што ты яго біў?

Ціхон. Дык ён-жа назваў мяне мужыком,—хрэн яму у вочы.

Кручкоў. Маеш сьведкаў?

Ціхон. Маю Куторгу.

Кручкоў. Яго ні можна ставіць, — ён пад судом. (Абярнуўшыся да сьведкаў Ліпскаго). Вы бачылі, як Пратасавіцкі біў Ліпскаго?

3-ы сьведкі. (боязна кланяючыся). Бачылі, найясьнейшая карона!

Кручкоў. (Абярнуўшыся да іншай шляхты): А вы бачылі?

Усе іншыя. Не, ні бачылі, найясьнейшая карона!

Кручкоў. Ну, дык добра! Сьледство кончано, цяпер будзе суд, а наўперад: по указу всемилостивѣйшей государыни Елисаветы Петровны 49-го апрѣля 1893-го года и всемилостивѣйшей Екатерины Великой отъ 23-го сентября 1903-го года, а равномѣрно въ смыслѣ Статута Литовскаго раздѣла 8-го, параграфа 193-го, коимъ назначается въ пользу суда отъ тяжущихся гривны. Обжалованный Протосавитскій имѣетъ заразъ-же уплатить пошлинъ 20, прогонныхъ 16 и на канцелярію 10 рублевъ. Жалующійся Липскій въ половинѣ того, сьведкі, каторыя бачылі драку, а не баранілі,—по 9-і рублевъ а вся прочая шляхта, што ні бачыла дракі, за тое, што не бачыла,—по 3-ры рубли. Плаціце! (Садзіцца на мейсцы ды піша; шляхта шэпчацца паміж сабою, посьля выбраны усімі зборшчык Ціхон Альпінскі падыходзіць да Пратасавіцкага, Ліпскаго, і іншае шляхты, зьбірае грошы і, зложыўшы грошы у адзін мяшок, падносіць, баючыся, да станавога ды кладзе на стол).

Ціхон. (Адлічыўшы зборшчыку грошы, калі той пашоў зьбіраць ад другіх). Э... глядзі ты! Як ён на бяду нашу усе указы і законы, як рэпу, грызе і ні заікнецца,—хрэн яму у вочы!

Куліна. Чаго тут дзівіцца? Відаць, судовы чалавек, дык ён на том і зубы згрыз,—такая, бач, парода.

Кручкоў. (Як Альпінскі палажыў на стол грошы). А усе?

Альпінскі. Да капеечкі, найясьнейшая карона!

Кручкоў. Ладна, ідзі! Зараз будзе дэкрэт.

Ціхон. Ух, Госпадзі! Што гэта будзе,—хрэн яму увочы?!

Куліна. А што будзе? Вядома, юрыста, — абдзярэ усіх да-чыста ды й паедзе з Богам да хаты.

Ціхон. Хрэн табе у вочы,—каб прынаймні шкура была цэла, а то як дабярэцца да яе, будзе нічысты інтэрас!

Кручкоў. (Устае і выходзіць с паперай на сярэдзіну сцэны). Слухайце с увагаю!.. (усе кланяюцца). Буду чытаць дэкрэт (зноў кланяюцца). По указу его императорскаго величества, во временномъ присутствіи, въ комплектѣ, составленномъ изъ участковаго засѣдателя и его писмоводителя, слушали дѣло, коего обстоятельства слѣдующія: Иванъ Тюхай-Липскій назвалъ Тихона Протосавицкаго мужикомъ; тотъ за такую обиду побилъ Липскаго, на что сей послѣдній представилъ и свидѣтелей. Разслѣдовавъ таковое дѣло, временное присутствіе, сообразно указу всемилостивѣйшаго государя Петра Великаго въ 1688 г. марта 69-го дня послѣдовавшаго и примѣняясь къ Статуту Литовскому раздѣла 5-го параграфа 18-го,—опредѣлило: Тихону Протосавицкому, как уголовному преступнику, назначается 1-е) 25 лозъ на голой землѣ безъ дывана *) и 2-е) штрафа 25 руб. въ пользу временнаго присутствія. б) Ивану Тюхаю-Липскому, какъ нанесшему личное оскорбленіе Протосавитскому, назначается 1-е) 15 лозъ на дыванѣ и 2-е) 15 руб. штрафа въ пользу временнаго присутствія; в) свидѣтелямъ, каторые видѣли драку и не разняли дерущихся, 1-е) по 10 лозъ на дыванѣ и по 10 руб. штрафа въ поль-

*) Без дывана—без посьцілкі. У даўнейшыя часы, калі каралі шляхціца розгамі, палажыўшы яго на голай зямлі, без дывана, дык гэта лічылося для яго вялікай абразаю.

зу временнаго присутствія: д) всей прочей шляхтѣ, которая не видѣла драки, за то, что не видѣла, а тѣмъ самымъ не могла и разнять дерущихся, назначается 1-е) по 5 лозъ на диванѣ и по 5 руб. штрафа въ пользу того-же присутствія. Напослѣдокъ г): примѣняясь къ указу ея величества Анны Іоанновны 1764 г. октября 45-го числа за негербовую бумагу, употребленную и имѣющуюся употребиться по сему дѣлу, — Протосавитскій 5, Липскій 3, свидѣтели по 2, а все прочіе по 1 рублю уплотятъ... Кончено! Цяпер зборшчык ніхай зьбірае грошы, посьля-жа прымемся за лазу. (Падыходзіць да столу і углыбляецца у паперы).

Ціхон. У...у...у... бецьке мае родныя! Хрэн яму у вочы, —25 лоз ды яшчэ і ні па дывані, а на голай замлі! Даубы сто рублеу, каб дыван падаслалі. (Кручкоу нібы-то углыбляецца у чытанне паперау; зборшчык зьбірае грошы, пачынаючы ад Пратасавіцкага, каторы, аддаушы зборшчыку грошы, падкрадваецца к Пісулькіну, адклікае таго у бок і совае 25 рб. бумажку).

Ціхон. Дабрадзею, ратуй нішчаснаго ды навучы, як ад лазы збавіцца!

Пісулькін. (у бок, разглядаючы бумажку). Хорошо быць пісьмавадзіцелем у разумнаго чалавека, малеваныя гросьші! (паказваючы на бумажку). Самі у карман лезуць, ні нада і рук выцягіваць. (да Ціхона). Ні ведаю, што рабіць! Ен сам байцца, каб, зрабіушы вам палёгку, перад судом ні адказваць. Але папробуйце (тут падыходзяць другія шляхты і слухаюць яго рады), злажыце яму добры гасьпінчык, а вось пакваніцца? Пагаварыце с сабою і злажыце, а я, тым часам, папрабую угаманіць яго. (Падыходзіць да Кручкова і шэпча, той злосна адказвае).

Кручкоу. Ні магу, ні магу! Знаеш, по всемилостивѣйшему указу нашаго государя 1881 года сентября 75-го дня какой вялікі адказ за паблажку сторанамъ въ уголовномъ преступленіи? Ні толькі пасаду магу страціць, но і лічносьць подвергнется опасности.

Ціхон. Жонка, а, жонка,—хрэн табе у вочы! Прынясі шкураны мяшок, што ляжыць у кублі з грэчкаю: там ёсьць сто рублёу, трэба выкупіць шкуру. Ох, даражэй яна каштаваць будзе,—хрэн ёй у вочы!

Куліна. Што? Нанярушыу бяды, а цяпер расплачывайся. (Выходзіць ды праз мінуту варочаецца з мяшком).

Грышка. (да бацькі) А ну, бацька, разсупонь свой мяшок ды вынь якіх рублёу с 50, — можа і тваю пашануюць шкуру. (Да іншае шляхты) І вы развярушыцеся: каторыя бачылі драку—па дзесяць, а каторыя ні бачылі—па пяць рублёу,—злажыце у кучу ды паднясіце найясьнейшай кароні. Дык ён зжаліцца над вамі і дзело кончыць, вось як яны, людзі судовыя, умеюць: і воук будзе сыты і козы цэлы. (Шляхта зьбірае грошы, посьля, зложаныя у адзін мяшок аддаюць Грышку, падпіхаючы яго да станавога і угаварываючы, каб ён асьмеліуся аддаць іх Кручкову і прасіць дараваць ім).

Ліпскі. Ідзі ты, сынку,—палажы на стол ды прасі і малі, каб ён памілавау нашу шкуру, ды скасавау строгі ~~свой~~ свой дэкрэт.

Грышка. Бачыце, бацька, як ні добра, што вы зводзіцеся с суседамі. Добра, я асьмелюся паладзіці, толькі каб вы пагадзіліся с Ціхонам ды каб паслалі ад мяне сватоу к яго дачцэ Марысі.

Ліпскі. Дьябал яго бяры! Ніхай толькі уладзіцца дзело, а я ні адкажуся. Ідзі прасі! (Грышка з аднаго, а Пратасавіцкі з другога боку баязьліва падыходзяць да стала, цры каторым Кручкоу нібы-то углыблены у чытанне паперау, ды кладуць мяшок з грашыма; Грышка, моцна кашлянуушы, кланяецца нізка станавому ды гаворыць).

Грышка. Найясьнейшая карона! Мы—ад веку Пінская шляхта і ты шляхціц. Ні глумі-ж, ні пэцкай у балоці шляхецкай, братняе табе, крыві! Скасуй срогі твой дэкрэт, на сорам нашай ваколіцы пісаны,—паміры майго бацьку с Ціхонам, сатвары мае і Марысі шчасьце, а мы усе, цэлаю ваколіцай, век за цябе будзем Бога прасіць і век табе дзякаваць!

Пісулькін. И я вас прошу, ваше благородіе, — пусть подадутъ мировую и концы въ воду.

Кручкоу. (Да Пісулькіна, але моцна). Хорошо! Для вас это сдѣлаю, приму грѣхъ и отвѣтъ на себя... Ціхон Пратасавіцкі і Цюхай-Ліпскі! Падыдзіце сюды бліжэй. (тыя падыходзяць, за імі Грышка і Марыся). Абніміцеся і пацалуйцеся на згоду,—ну, што ж? (Марыся свайго бацьку, а Грышка свайго папіхаюць, каторыя потым абнімаюцца і цалуюцца с сабою). Ціхон! На згоду, каб быу крупнік! *).

Ціхон. Гатовы, найясьнейшая карона! Схадзіце, жонка і Марыся, ды прынясіце,—хрэн вам у вочы. (Куліна і Марыся ідуць у хату).

Кручкоу. Вы думаеце, што мне міла паневяраць кроу шляхецкую? Я-ж сам шляхціц, вам родны, але што-ж рабіць? Служба — ні дружба. Законы, міленькія, законы! Годзючы вас, бяду на сябе бяру; толькі, пад такою кандыцыей, каб Ціхон з Ліпскім навек с сабою паміpыліся ды каб я з-за вас ні улез у нерат. Канечне трэбую, каб тут-жа пры мне дзетак сваіх заручылі, а там і павянчалі. (Тут Куліна і Марыся уносяць дзьве міскі гарачаго крупніку ды ставяць на стол с кубкамі). Ну, што, Ціхон, - аддасі за Грышку сваю Марысю?

Куліна. (ставячы). Гарачая, ой, гарачая, найясьнейшая карона!

Кручкоу. Адкуль-жа ты ведаеш?

Куліна. Дык я-ж сама яе зладзіла...

Кручкоу. Што?

Куліна. Да гаралку. Толькі што перагарала, шафрану і розных прыпрау насуліла многа, меду-ж цэлы кадобчык укінула.

Кручкоу. А... ты талкуеш аб крупніку!

Ціхон. Хрэн табе у вочы! Чуеш, што найясьнейшая карона кажа?

Куліна. А як-жа, аб прыправі...

Ціхон. Аб якой прыправі? Хрэн табе у вочы,—аб Марысі! Ці аддасі яе за Грышку Ліпскаго...

Куліна. А што будзе с Буторгаю?

Ціхон. Хрэн яму у вочы! Твой Буторга толькі хваліцца умее, а як прышло да дзела, дык чуць у бяду с сабою разам і мяне ні уцяг.

Кручкоу. Вот я тут зараз цэлую справу кончу. Налівайце кубкі! (Куліна с Ціхонам наліваюць, падаюць Кручкову і Пісулькіну і усім іншым). Грышка, любіш ты Марысю? Хочаш з ёю да шлюбу?

Грышка. Ой, хочу, вельмі хочу! Найясьнейшая карона! Бог мяне пакарай, калі я ні дам ёй шчасьця адружыушыся.

Кручкоу. А ты, Марыся, любіш Грышку? Хочаш з ім век дзяліць шчасьце і горо? (Марыся, засароміушыся, паварочваецца тварам да сьцяны ды дзёрпае яе пальцам). Ну, што? Чаго маучыш?

Марыся. А ужо-ж, калі маучу...

Кручкоу. Дык—хочу? Ладна! Любіш ты Грышку?

Марыся. (сарамліва). Але...

Кручкоу. Крэпка яго любіш?

№ 7. Раманс.

Марыся. Найясьнейшая карона!
Трудна мне без Грышкі жыці.
Ніяка земская прэпона
Ні у сілах нас разлучыці!
Сэрцо мае — яго менне,

*) Крупнікам завецца піцво, прыгатаванае на агню з гаралкі і патакі з рознымі прыправамі.

Яго любоў — мая сіла.
Без яго мне сьмерць—спасенне,
Без яго мне сьвет—магіла.
Ніхай бацьке лаюць, мучаць,
Ні с кім другім ні зручуся.
Калі з ім мяне разлучаць,
Я ў Прыпяці утаплюся.

Кручкоў. Ну, калі так крэпка яго мілуеш, дык ужо німа чаго раздумваць. Панове бацькі! Трэба іх злучыць, а то новае угалоўнае дзело зваліцца на вашы галавы. Пане Лінскі, чы прымаеш вашэ мяне за свата для свайго сына?

Лінскі. Ды ужо-ж, найясьнейшая карона! Задумалі дзело, то і канчайце яго з Богам,—я рад буду блогаславіць.

Кручкоў. Дайце сюды ручнік! (Падаюць, а ен закідае яго сабе на плячо). Ну, вот я і сват! Што, панове Пратасавіцкія,—аддаеце вашу дачку за Грышку?

Ціхон. Такога свата трудна ні уважыць. Хадзі, жонка, хадзі пане Лінскі,—хрэн табе у вочы! Паблогасловім дзяцей, а там потым адгуляем вяселле. На пасаг дам два гарцы грошай і шляхецкую худобу, а па сьмерці-ж нашай — самі усе забяруць.

Куліна. Ды і на выправу ні пашкадуем,—яна-ж у нас адыначка: што маем, тое усе яе, каб толькі Бог даў ім шчасную долю. (Бацькі сходзяцца і злучаюць маладым рукі).

Кручкоў. Вот так добра! Цяпер, панове бацькі, падпішыце міравую і злажыце міравых пошлін па тры капейкі. (Тыя падпісываюцца трымя крыжыкамі, Пісулькин за іх распісуецца).

Альпенскі. (у бок). Ні быу-бы судовы чалавек! Пабраў рублі ды яшчэ па капейкі сягае. У іх ужо такая натура: без капеяк і чвэрціну, як без солі у страву, ніяк ні абойдуцца; капейкі і чвэрці — да скарбу, а рублі — сабе.

Кручкоў. Дзісяцкі! (той уваходзіць). Прывядзі сюды Куторгу! (дзісяцкі выходзіць). Ну, што-ж,—налівайце зноў кубкі ды вып'ем за здароўе маладой пары.

Усе. (Падымаючы у гору кубкі). Будзьце здаровы, маладыя! Дай Бог вам век с сабою шчасьліва пражываць!

ЗЬЯВА АПОШНЯЯ.

Тыя самыя, і Куторга.

Куторга. (Кланяецца усім). Дзякуй, дзякуй, панове грамада! Буду старацца ушчасьлівіць Марысю.

Кручкоў. Маўчы, стары хрэн, ні аб табе тут ідзе дзело! Бяры кубак ды выпі за здароўе маладых Грышкі Лінскаго з Марысею і падзякуй Богу, што так лёгка вырабіўся ад суда.

Куторга. Дык гэта ні я малады? Ні за маё віл і здароўе.

Кручкоў. Пакінь, стары хрыч, думаць аб жаніцьбе, а замотай сабе на вус, каб крэпка дзяржаць язык за зубамі.

Куторга. Ой, найясьнейшая карона! Буду сабе часта браць на розум філозофскую прыпавесьць: на тое Бог даў людзям язык, каб умець маўчаць. (пье с кубка).

Кручкоў. Дзісяцкі! (той уваходзіць). Коні гатовы?

Дзісяцкі. Запрагаюць, найясьнейшая карона! (выходзіць).

Кручкоў. Ну, панове шляхта-брацця! Я вам родны, я вам брат, дык на прашчанне вып'ем яшчэ па кубку крупніку, засьпяваем нашу родную песьню ды паскачэм на заручынах. Пане Куторга, у цябе яшчэ ні вельмі курыцца чупрына,—ты вядзі пункты, а мы пакруцімся, прыпяваючы.

Усе. Віват наш брат, найясьнейшая карона!

№ 8.

Хор. Эй, чух чумадра, біс.
Чумадрыха весяла!

Куторга. Нашы Пінскі ваколіцы—
Жыше хоць цару, царыцы!
Усяго досыць — прызірніся:
Еш, пі, хоць распіражыся.

Хор. Эй, чух чумадра,
Чумадрыха весяла!

Куторга. Есьць гарэлка, луста хлеба,
Уюны й сушона рыба.
Чаго-ж болей людзям трэба?
Пінчуку тут даў Бог небо!

Хор. Эй, чух чумадра,
Чумадрыха весяла!

Куторга. Як зьбяром дабро дачыста,
Завязом на торг да места,
Тагды квартаю чырвонцы,
Гарцам мерым карбавонцы.

Хор. Эй, чух чумадра,
Чумадрыха весяла!

Куторга. Дзяўчаты нашы, як лані,
Харашэйшы, як ясны пані.
Зірьне katора — маспане!—
Сэрцо с-пад жыбра дастане.

Хор. Эй, чух чумадра,
Чумадрыха весяла!

(Чуваць звонікі. Шляхта апьянелая хістаецца па сцэні без парадку; гутарка агульная без сэнсу; Куторга па сярэдзіне сцэны раняе кубак і засыпае; Кручкоў бярэ у бок Альпенскаго і кажа яму):

Кручкоў. Ведаеш, што на цябе казаў Статкевіч?

Альпенскі. А што?

Кручкоў. Ен казаў, што ты ні шляхціц.

Альпенскі. Што? Ен мяне так зьневажае? Вось я-ж яму пакажу мае шляхецтво!

Кручкоў. Ні пры мне,—як паеду, тагды з ім расправішся! (Альходзіцца, бярэ у бок Статкевіча). Знаеш? Цябе Альпенскі аблаеў мужыком.

Статкевіч. Ен сьмеў назваць мяне мужыком?! Мне сам Юры Кабылінскі падпісаў грамату, — дык я-ж на шкуры яго выпішу сваё шляхецтво! (шугаецца да Альпенскаго і пачынаюць біцца).

Лінскі. Найясьнейшая карона! Шляхта папілася і завялася біцца. Бойцеся Бога, раздыміце, а то і з вас штраф будзе належыць!

Кручкоў. Ні ка мне, ні ка мне,—віхай у суд падаюць, тагды прыеду на сьледзтво! Бывайце здаровы! (выходзяць с Пісулькіным).

Ціхон. Віват, найясьнейшая карона!!

Усе. (апрач тых, што б'юцца). Віват, найясьнейшая карона!!

(Заслона апускаецца, пакідаючы на перадзі сцэны Куторгу; той прачынаецца).

Куторга. Што? Ужо разышліся? А там чутна і бойка! Добра прыпавесьць кажэ: пінска шляхта як нап'ецца, то напэўна пазьзярэцца (да публікі). Да вы ужо, найясьнейшыя панове, спаць хочаце? А што? Ні праўда! Дык:

№ 9.

Найясьнейшая публіка!
Прашу цябе ні дзівіся,
Бяда гэта нівяліка,
Што мы крыху напіліся.
Ніхай шчасная развязка
Пінскай шляхці ад вас будзе,—
Дайце браво, калі ласка,
Ды і з Богам, добры людзі!

(Канец).

Выправіў **Я. Л-к.**

Пад восень.

Толькі пожня на ніўцы жаўцее,
Сенажаць агалела рані́й;
За садочкам гарод багацее
Ды пад восень ірдзіць зеляней.

Гасне лета ў цішы залацістуй.
Толькі совы што-вечар крычаць,
Нібы вабіць каго Дух Нічысты,
Каб на грэх ў цемнапе навучаць.

Надыходзяць халодныя ночы.
У задуменні застылі кусты.
На зямлю дзе-ні-дзе, ні ахвоча,
Ужо зляцелі з бярозы лісты.

Гэй, ты, лета! Чаго праляцело
Ты як віхар праз жоўты курган?
Як далёкі маяк затрымцело,
Стрэмянуўшы ў вякоў акіян.

Хочу думаць: ізноў ці засьвеціш
Ты для хворай душы бедака,
Ці магілку мо' толькі уквеціш,
Што збудуе нядолі рука.

Нейк сумна і ціха, бы ў лесі
Перад тым, як загасіць Пярун.
Чую—поўзае Восень па стрэсі
І для песьні німа ў міне струн.

Краўцоў Манар.

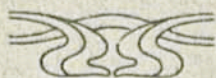

Юнацкі беларускі твор Я. Чачота.

У канцы першаго двадцацілецця XIX-го веку шчасьлівы лёс сабраў у сьценах Віленскаго універсітэту гурток ідэялістычнай моладзі. Спачатку ў гэнаго нівялічкаго гуртка, ў склад каторага уваходзіў А. Міцкевіч з нашым першым бадай што этнографам Янам Чачотам, ні было якой-колячы выразнай палітычнай, альбо грамадзянскай мэты. Маладыя людзі зыходзіліся на групні ўзаемнай забаўкі і навукі, і толькі с часам паміж іх нарадзілася думка аб інакшым уплыве на сваіх акадэмічных коллег. Пачаўшыся ад сямі чалавек, гурток потым дайшоў да чатырнаццаці сябрукоў, каторы с часам, як ведама, вылі́ўся у тую арганізацыю фільоматаў, якая, ні выкрываючы сябе, стала душою філарэцкіх арганізацыяў у Вільні. Сходы філёматаў, зьвязаных цесным таварыствам, мелі заўсёды сардэчны і прыемны для ўсіх сябрукоў характар. Гутаркі на паважныя тэматы. чытанне рэфератаў аздабляліся вясёлымі жартамі, дэклямаваннем вершаў і песьнямі, якія укладаліся самімі сябрукамі—Міцкевічам, Чачотам, Т. Занам, каторы меў і музычныя здольнасьці. Найбольшай жвавасьцю і вясёласьцю адзначаліся сьвяткаванні імянінаў Зана, быўшага душою і сумленнем гэтай моладзі; Яжоўскаго—прэзэса гуртка, надаваўшага ўсяму сталасьці, і Адама Міцкевіча,—улюбленца сваіх сябрукоў, які у хуткім часі павінен быў разлучыцца с сябрукамі, выехаўшы, як стыпендыянт, на пасаду настаўніка у Коўну, адкуль заўсюды прыежджаў на Куццю у Вільню. Аднаго разу, у дзень прыезда Міцкевіча на свае імяніны у Вільню, 24-го сьнежня 1819 г., Чачот на сходзі у вечар прасьпяваў на павіншаванне госьця-імяніннніка зложаную ім самым песьню на беларускі народны матыў. Гэтая песьня, як і яе нота, успомнілася потым праз 50 год аднаму с філёматаў, Ігнату Дамэйку, папісаўшаму у 1870 г. ліст аб сваей моладасьці. Ліст гэны, выдрукованы у 1872 г., перадрукаваў польскі гісторык Генрык Масьціцкі у зборніку матарыялоў аб філамацка-філарэцкім руху. З гэтаго зборніка, выданаго у 1916 года у Варшаве, мы і падаём беларускі верш Я. Чачота:

Ах, што-ж мы вашэці скажам, —
Простаго сяла дзяўчаты?
Якія-ж песьнечкі зьвяжам?
У нас мысьль нібагата,
У нас мысьль нібагата,
Але, як мысьлім, як чуем,
Так табе засьпяваем.
Так цябе павіншуем.
Нішчырасьці ні знаем,
Нішчырасьці ні знаем!
Будзь, як лісічка *) здаровы,
Як конік, вясёл пры трудзе!
Хай тваіго пісьма і мовы
Як салаўя голас будзе,
Як салаўя голас будзе!

Падаў **А. П-кі.**

*) «З усіх літоўскіх грыбоў лісічкі адны, каторыя ні бываюць чарвівыя. Іх ні грызуць ніякія чарвякі, і яны растуць здаровымі, заховываючы свой пекны жоўта-чырвоны колер. Жыды на Літве надта шануюць лісічкі дзеля таго, што яны ніколі ні бываюць чарвівыя, і шмат іх зьядаюць». Гэтую увагу зрабіў Дамэйка, каторы ужываў слово Літва ні у этнографічным, а географічным сэнсі, як гэта звычайна рабілося у яго часы. Літоўскі — значыць беларускі.

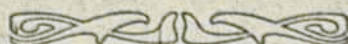

КРОНІКА.

Адкрыцце беларускіх педагогічных курсаў. 5-го верасьня, а 6-й гадз. у вечар, у памешканні Рады Б. Н. Р. адбылося адкрыцце беларускіх педагогічных курсаў і курсаў беларусазнаўства для настаўнікаў месьціх менскіх пачатковых школ. Курсы адбываціму́цца сумесна, у адном памяшканню і пры адном складу лектароў на працягу вучэбнага года, або 9-і месяцаў.

Курсы адчыняла педагогічная рада курсаў прамовамі. За маршалка быў намесьнік дырэктара курсаў, п. К. Езавітаў; дарэктара курсаў, п. К. Душэўскага, за нібытнасьцю у Менску, на адкрыцці курсаў ні было. Першым меў прамову лектар географіі Беларусі А. Смоліч, каторы зазначыў агульнае значэнне курсаў для беларускага настаўніцтва. Затым прамаўляў лектар беларускае мовы п. Я. Лёсік, зьмест прамовы каторага зводзіўся да таго, што «сягодня дзень адкрыцця беларускіх педагогічных курсаў. Гэты дзень будзе навекі упісаны у гісторыю адраджэння беларускага народа. Перамерлі тыя людзі, што маглі нам разсказаць, як панавала на Беларусі беларуская мова; забыліся людзі пра тое, як у нас былі свае школы, свае беларускія суды і набажэнство у беларускай мове. А усё гэта было і ні так ужо даўно. Даўней народныя школы на Беларусі рабіліся пры царквах і манастырох. І вот, касуючы вуніяцтво, маскоўскі урад пры цару Мікалаю I зьнішчыў і беларускія школы, бо і сама касата вуніяцтва учынялася з мэтай абмаскалівання. Потым было забаронено друкаваць па-беларуску. А у той час, як прышоў на Беларусь маскоўскі урад, усе нашыя вышэйшыя станы былі ужо апалячаны; заставаўся адзін народ, катораму, забараніўшы друк, лёгка было сказаць: якая-ж ваша мова, калі на ёй і кніжак німа?! І цёмны нішчасны народ верыў і цягнуўся або да расійцаў, або да палякоў.

Да гэтага часу у нас панавала расійская, або польская мова. Гэта самае было калісь і ва ўсёй З.-Эўропі, калі там у навуках ужывалі латынь і думалі, што толькі па-латыні можна вучыцца, адпраўляць набажэнство і пісаць кнігі. І што-ж мы бачым? Людзі тагды тапталіся на адным мейсцы, культурны поступ прыпыніўся, запанавала у навуцы алхімія і вышуківаўся некі «жыццёвы элексір». І толькі тагды, як людзі сьцямілі, што «жыццёвы элексір» гэта іх родная мова і культура на родным грунці, толькі тагды пачаўся росквіт і прогрэс. Гэта было культурна-нацыянальнае ядраджэнне З.-Эўропы, гэта была эпоха рэнесанса. Такую эпоху перажывае цяпер беларускі народ, і народная школа зьяўляецца тым грунтам, на каторым узрасьце багацце і слава беларускаго народа.

Вы, панове-брацця, першыя курсісты беларускае сэмінарыі, вы—шчасьлівы. Вы тыя першыя зоркі, што панясуць сьвет у народную цемру ў роднай мове. Віншую вас з гэтым шчасьцем!»

Потым гаварыў лектар беларускай

гісторыі і літэратуры, п. Р. Зямкевіч, зазначышы вялікае багацце нашае гісторыі і даўнейшую культурную славу нашага народа. Студэнтка курсаў, п. Бадунова, у сваей прамові выказвала свае пажаданні. Яна казала, што лектар гісторыі павінен заўсюды мець на увазі працоўны народ і выяўляць яго жыцце у сівую даўнейшыну, а географ—раскрываць перад слухачамі, якія багацці крые у сабе наш край і якія магчымасьці разсьцілаюцца перад нашым народам у гэтым сэнсі. Прадстаўнік віленскіх беларусаў, І. Луцкевіч, дакараў тых нашых настаўнікаў і сьвяшчэннікаў, што разам з расійскім урадам паўцякалі на Маскоўшчыну, пакінуўшы народ свой без кіраўніцтва і эдукацыі, скуткам чаго развілася шырокая палёнізацыя у Віленшчыне і Гродненшчыне. Пану Луцкевічу адказваў бышы тут выпадкова сьвяшчэннік, даводзячы, што духавенство прымушано было пакінуць свой родны край па загаду ад свае улады. Нарэсьці, выкладач педагогікі падкрэсьліў значэнне для настаўнікаў педагогічных навук, і урочысты акт адкрыцця курсаў быў зачынен абвесткаю, што с 6-го верасьня пачынаецца вучэнне.

Беларускі концэрт. 8-го верасьня у памешканні клюба «Беларуская Хатка» адбыўся концэрт хора пад кіраўніцтвам зьбірача народных песьняў І. Н. Усьцюжанінава. Сьпяваліся гарманізованыя кіраўнікам хора беларускія народныя песьні: «А хто там ідзе:?» — словы Янкі Купалы, музыка Усьцюжанінава, «Ой, чуць, маці, чуць», «Вясьнянка», «Гэй, паехаў сын Даніла», «Зялёны дубочак», «Дуда», «Надгробны верш», «Ночка», «Каля хацінкі», «Мой міленькі захварэў», «Калысачная», «Кадрэль», «Полька» і іншыя.

„Скуткі варьяцкаго учынку“. (Офіцыяльнае паведамленне германскае улады). Ніпамысны напад шайкі у ваколіцах Барысава знайшоў сабе належную кару у пастанові ваеннаго суда.

Пры сьціслай разборцы справы было акуратна даведзено, што у часе завірухі 11-го і 12-го жніўня мейсцовыя жыхары прылучыліся да шайкаў і падтрымалі іх тым, што давалі ім прытулак і харчы, а так сама перадавалі весткі, і усё гэта у такім вялікім абсягу, што усё сельскае грамадзянство павінно за гэта адказваць. Дзеля гэтаго апрач тых, каторыя за тое, што, як выявілося, дапусьцілі злачынство проціў уласнасьці і жыцця германскіх салдатаў і мяйсцовых жыхароў, былі разстрэлены на моцы пастановы ваеннаго суда, — вінаватыя мястэчкі, воласьці і паветы абложаны гэтакім штрафам:

1) На Барысаўскі павет наложана контрыбуцыя у прыблізным размеры 100 коней, 300 штук рагатае жывёлы, 550 авец і сьвінняў, каторую павінны выплаціць вёскі: Зачысьце, Барадоўка, Стары Янчык, Кастрыца, Дулені, Ігрышчо і Боркі; апрач гэтаго, яны абложаны грашавым штрафам у ліку 32000 марак.

Да выплаты гэтае контрыбуцыі $^2/_3$ мужчын заложнікаў затрымовываюцца, а рэшта заложнікаў, дзеля кары за завіруху, застаецца на 4-ы нядзелі посьля выплаты контрыбуцыі пад арэштам.

2) На Менскі павет наложаны грашавы штраф у ліку 3000 марак за псаванне тэлеграфных слупоў, каторы павінны плаціць В. і М. Акнэды, Качуны, Баханы і Ябланоўка.

Беларускія штомесячнікі (журналы). Ад 1-го кастрычніка 1918-го году у Вільні пачне выходзіць штомесячнік «Крывічанін»,—часопісь палітычная, літэратурная і грамадзянская пад кіраўніцтвам В. Ластоўскаго. Падпісная плата на год 6 рб.. Адрэс рэдакцыі і адміністрацыі: Вільня, Завальная вуліца, д. № 7.

А у Менску ад 1-го верасьня пачне выходзіць другі штомесячнік «Варта»,—часопісь літэратурна-грамадзянская, навучна-гістарычная і эконамічная пад агульным кіраўніцтвам Я. Варонкі. У штомесячніку «Варта» будуць друкавацца стацці як у беларускай мове, так і у вялікарускай, нямецкай і польскай. (?!). Адрэс штомесячніка: Менск, 2-і Гоштальны завул. 7.

Менская краевая выстаўка ахвотна аглядаецца самай разнастайнай публікай. Выставачныя каталёгі сьпешна гатуюцца да друку беларускім археолёгам і бібліографам Р. Зямкевічам. Выстаўка мае багатыя колекцыі беларускай старасьветчыны і штукарства; месьціцца яна у камерным тэатры на Саборным пляцу.

Беларускі народны тэатр. Трупа Беларускаго Народнаго Тэатра пад кіраўніцтвам Ф. Алехновіча гатуе да пастаноўкі оперэтту у 3-х дзеях Ф. Алехновіча, «Шчасьце неўспадзеўкі». У пьесе выступае 20 асоб,ні лічучы хора.

Рэгістрацыя настаўнікаў. Пры Беларускім Народным Сакрэтарыяце па справам народнае эдукацыі адчынена рэгістрацыя настаўнікаў вышэйшых, сярэдніх і пачатковых школ, жадаючых выкладаць навукі у беларускіх школах. Рэгістрацыя адбываецца у памешканні Рады.

Беларусы-пісьменнікі у чужых мовах. Некі Парубок у газэці «Новый Вѣстникъ», с прычыны пастаноўкі на беларускай сцэне пьесы Э. Оржэшкі «Хам» на карысьць працоўнай дзіцячай калёніі, цікава заўважыў, што «калі украінцы ні могуць даравать сабе, як гэта М. Гоголь, А. Чэхаў, Улад. Караленко, Б. Лазараўскі і іншыя апынуліся у ліку велікарускіх пісьменнікаў, паставіўшы велікарускую прыгожую літэратуру побач з эўропэйскаю, у той час, як яны павінны былі, як украінцы, працаваць на украінскай ніве, то тым больш беларусы павінны шкадаваць, што у велікарускую і асабліва у польскую скарбніцу нацыянальнае культуры яны далі так многа вялікіх людзей. Адам Міцкевіч (Сыракомля Крашэўскі, Сянькевіч), Я. Чачот, Э. Оржэшка—усё гэта чыстакроўныя беларусы, перахвачаныя польскай культурай на вялікае няшчасьце свае бацькаўшчыны. Часта цяпер, рыючыся у архіўных матэрыялах шмат якіх польскіх пісьменнікаў, прыходзіцца натрапляць на творы, напісаныя імі на беларускай мове: гэта усё людзі, каторыя дзякуючы гістарычнаму лёсу, дапамагалі росквіту чужой культуры. Што-б было з беларускай культурай, каб гэтыя вялікія людзі ні былі захвачаны арыентацыей Польшчы, каторая выціскала з Беларусі і Літвы усё самае лепшае для сябе?! Польшча эпохі заняпаду і дзяржаўнаго разлажэння ведала, адкуль яна яшчэ можа чэрпаць для сябе сілы, каб ні загінуць дазвання: яна іх узяла із здароваго, ні страціўшаго здольнасьці да разьвіцця, народа, ад беларусаў.

Эліза Оржэшка, хоць сама і ні пісала па-беларуску, але усе яе творы праняты наскрозь беларускім духам. Жывучы увесь час у спакон веку беларускай—Гродзенскай губэрні, Оржэшка с такім рэалізмам і глыбокай унутраной праўдай малявала беларускі быт, беларускі характар і усе нюансы душы беларускаго народа, што цяпер безвольна беларускія дзеячы узяліся за пераклады твораў Оржэшкі, даводзячы тое, аб чым гаварылося у пачатку гэтаго артыкулу, т.-е., што Э. Оржэшка гэта нашая «Арэшчыха», як яе назваў незабытны Мацей Бурачок. Пьеса Оржэшкі «Хам», дапасованая да беларускае сцэны Ф. Ждановічам, зьяўляецца лішнім довадам таго, наскольки зьвязаны творы гэтае пісьменніцы з яе сапраўднай бацькаўшчынай, т.-е. ні «бацькаўшчынай для профэсіі», а «бацькаўшчынай дзяцінства».

Рэдактар Я. Лёсік.

Выдавец: «Т-во Беларускай Культуры». Друкарня Я. А. Грынблята.